

Ahlaki Duygular Ölçeği'nin Türkçeye Uyarlama Çalışması

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Tuğba ÇANDIR KABAYEL¹, Ayşe Dilek ÖĞRETİR ÖZÇELİK²

1 Bilim Uzmanı, Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı,
candirtugba@gmail.com.
ORCID: 0000-0003-3701-5866

2 Prof. Dr. Gazi Üniversitesi, Okul Öncesi Eğitim,
dilekogretim@gmail.com.
ORCID: 0000-0002-6380-4757

Atf: “Çandır Kabayel, T., & Öğretir Özçelik, A. D. (2026). Ahlaki duygular anketi'nin Türkçeye uyarlama çalışması. *Millî Eğitim*, 55(251), 1475-1492. DOI: 10.37669/milliegitim.1540840”

Gönderilme Tarihi: : 29.08.2024

Kabul Tarihi: 01.06.2026

DOI: 10.37669/milliegitim.1540840

Öz

Anahtar Kelimeler:
erken çocukluk dönemi,
ahlaki duygular,
ölçek uyarlama,
geçerlik, güvenilirlik

Suçluluk, gurur, utanç gibi ahlaki duygular erken çocukluk döneminde çocukların sosyal-duygusal gelişiminde önemli bir role sahiptir. Bu duygular çocukların sosyal davranışlarını düzenler ve ahlaki standartlara uygun hareket etmelerini sağlar. Bu çalışmada çocukların ahlaki duygularına ilişkin davranışsal tepkilerini ebeveyn raporlarına dayalı olarak değerlendirmeyi amaçlayan Ahlaki Duygular Ölçeği'nin Türk kültürüne uyarlanması amaçlanmıştır. Araştırma kapsamında 355 ebeveyninden elde edilen veriler doğrulayıcı faktör analizi (DFA) ile incelenmiştir. DFA sonuçları, üç faktörlü yapının (utanç, suçluluk ve gurur) kabul edilebilir düzeyde uyum gösterdiğini ortaya koymuştur ($\chi^2/SD = 1.31$; RMSEA = .030; CFI = .934; TLI = .923; SRMR = .060). Faktör yükleri .30 ile .66 arasında değişmektedir. AVE değerleri yakınsak geçerliğin sınırlı düzeyde kaldığını gösterirken, HTMT bulguları ayırt edici geçerliğin sağlandığını göstermektedir. Ölçeğin iç tutarlılığı Cronbach's α ve McDonald's ω katsayıları ile incelenmiş; utanç ve suçluluk alt boyutlarının kabul edilebilir, gurur alt boyutunun ise araştırma amaçlı kullanımlar için tolere edilebilir düzeyde güvenilirlik sağladığı belirlenmiştir. Bulgular; Ahlaki Duygular Ölçeği'nin Türkçe formunun erken çocukluk dönemindeki çocukların ahlaki duygularını ebeveyn raporları aracılığıyla değerlendirmede kullanılabileceğine işaret etmekle birlikte, bazı psikometrik sınırlılıkların varlığı nedeniyle araştırma amaçlı kullanımlarda temkinli bir şekilde ele alınmasının uygun olacağını göstermektedir.

Adaptation Study Of The 'Moral Emotional Questionnaire' Into Turkish

RESEARCH ARTICLE

Abstract

Keywords:
early childhood,
moral emotions,
scale adaptation,
validity, reliability

Moral emotions such as guilt, pride, and shame play an important role in the socio-emotional development of children during early childhood. These emotions regulate children's social behaviors and support their ability to act in accordance with moral standards. This study aimed to adapt the Moral Emotions Scale, which assesses children's behavioral responses related to moral emotions based on parental reports, into Turkish culture. Data obtained from 355 parents were analyzed using confirmatory factor analysis (CFA). The CFA results indicated that the three-factor structure (shame, guilt, and pride) demonstrated an acceptable level of model fit ($\chi^2/df = 1.31$; RMSEA = .030; CFI = .934; TLI = .923; SRMR = .060). Factor loadings ranged from .30 to .66. AVE values indicate limited convergent validity, and HTMT findings show that discriminant validity is achieved. The internal consistency of the scale was examined using Cronbach's α and McDonald's ω coefficients; it was determined that the shame and guilt subdimensions provided acceptable reliability, and the pride subdimension provided tolerable reliability for research purposes. The findings suggest that the Turkish version of the Moral Emotions Scale can be used to assess children's moral emotions during early childhood through parental reports; however, due to certain psychometric limitations, it should be used with caution in research contexts.

Giriş

Yaşama adapte olmamızı sağlayan duygular, çocukların gelişim sürecinin önemli bir parçasıdır. Duyguların, çocukların sosyal ilişkilerinin şekillenmesinde çevrelerini araştırmalarında, benliklerini keşfetmelerinde rolü büyüktür (Halle, 2003; Stoica & Roco, 2013). Çocukların yeni hedeflere ulaşmaları için davranışlarını duygular harekete geçirmektedir (Campos vd., 2004). Goleman'a (1996) göre de duygular, bir his ve bu hisse özgü belirli düşünceler, hareketler eğilimidir. Genel olarak duygular, temel duygular ve ikincil duygular şeklinde kategorize edilmektedir. Mutluluk, üzüntü, öfke, korku, şaşırma gibi temel duygular evrenseldir ve çocukların yaşamlarının ilk yılında otomatik bir şekilde açığa çıkmaktadır (Campos vd., 1989). Temel duyguların yanı sıra suçluluk, utanç ve gurur gibi ikincil duygular; çocuklarda benlik farkındalığı gelişiminin ardından ortaya çıkmaktadır (Lewis vd., 1989). Benlik farkındalığının oluşumu, çocukların ayrı ve bağımsız bireyler olduklarını fark etmeleriyle birlikte genellikle yaşamın ikinci yılında gerçekleşmektedir. Bu dönemde çocuklar “ben”, “kendim”, “benim” gibi sözcükleri daha sık kullanmakta ve kendilerini nasıl algıladıklarına ilişkin ifadeler geliştirmektedirler (Lewis, 2014; Mascolo & Fischer, 2007). Benlik farkındalığına yönelik bu gelişmeler, çocukların yaşamlarının ikinci ve üçüncü yılları boyunca ikincil duyguların ilk deneyimleri için bir zemin oluşturmaktadır (Harter, 2019). İkincil duyguların oluşum sürecinde, çocuğun içinde bulunduğu durumu değerlendirmesi ve bu durumun benliğiyle ilişkisini yorumlaması belirleyici olmaktadır (Tangney & Dearing, 2003). Bu sebeple ikincil duygular, öz bilinç duyguları veya öz değerlendirme duyguları olarak da ifade edilmektedir.

Öz bilinç duygularının çocukların benlik gelişimleriyle ilişkili olmasının yanında ahlaki gelişimleriyle de ilişkilidir. Ahlak gelişimi, bireyin içinde bulunduğu toplumun veya grubun kültürel değerlerine, ahlaki kurallara dair davranışlarında ortaya çıkan değişimlere, doğru ve yanlış kavramlarına ilişkin algısına ve adalet anlayışına yönelik gelişimsel süreç olarak tanımlanabilir (Eisenberg, 2000). İkincil duyguların, bireyi toplum tarafından uygun görülen şekilde davranmaya yönlmesi, bu duyguların ahlaki bir boyut kazanmasına neden olmaktadır (Beer vd., 2003; Tangney, 2001; 2002). Ayrıca bu duygular bireyin içinde yaşadığı topluma ve kültüre karşı duyarlı olmasını sağlamaktadır (Yang vd., 2010).

Ahlaki duygular, kişilerin kendi davranışlarını ahlaki olarak doğru veya yanlış şeklinde öz değerlendirme yapması sonucunda ortaya çıkmaktadır (Mascolo & Fischer, 2007). Bu durum çocukların 2-3 yaşlarına ulaşip öz farkındalık kazanmaları ve toplumsal kuralları anlama becerilerinin gelişmeye başlamasıyla birlikte ortaya çıkmaktadır (Ishikawa, 2010). Sonuç olarak, ortaya çıkan ahlaki duygular geçmiş davranışları geri alamasa da çocukların kendi davranışlarını düzeltmeye ve gelecekte ahlaki ihlallerden kaçınmalarına yönelik motivasyon sağlaması açısından önem taşımaktadır (Barrett, 1995; Tangney vd., 2007).

Ahlaki duygular tipik olarak suçluluk, utanç ve gurur duygularını içermektedir (Da Silva vd., 2022). Davranışların olumsuz değerlendirilmeleri sonucunda suçluluk ve utanç duyguları (Malti, 2016); olumlu öz değerlendirmeler sonucunda ise gurur duygusu ortaya çıkmaktadır (Tangney vd., 2007). Çocukluk boyunca çocukların bu duyguları deneyimlemesi, tanınması ve anlaması yaşla birlikte gelişim göstermektedir. Yeni yürümeye başlayan çocuklar yaramazlık yaptıklarını fark ettiklerinde suçluluk duymaya ve bir görevi yerine getirirken de memnuniyet göstererek ahlaki duyguları deneyimlemeye başlamaktadırlar (Lewis vd., 1989). Çocukların bu duyguları deneyimleyecek olanaklara sahip olması, ahlaki ihlallerin azaltılmasına katkı sağlamakta ve sosyal olarak takdir edilen eylemleri yapmaya teşvik etmektedir (Lewis & Ramsay, 2002).

Literatür incelendiğinde, suçluluk ve utanç duygusunun çalışmalarda beraber konu alındığı görülmektedir. Bu iki duygu her ne kadar birbiriyle karıştırılan ve ortak özelliklere sahip duygular gibi

görünse de davranışlar üzerindeki etkileri bakımından farklılıklar göstermektedir (Söylemez vd., 2018). Çünkü her ahlaki duygunun kendi işlevi ve buna karşılık gelen bir davranış modeli bulunmaktadır. Her iki duygunun da yaşanabilmesi için öncelikle çocukta belirli bir benlik farkındalığının oluşmuş olması gerekmektedir (Lewis, 2007). Genellikle yanlış bir davranışın ardından yaşanan pişmanlık, suçluluk duygusu ile ilişkilendirilmektedir (Malti, 2016). Utanç duygusu kişinin ‘ben kötüyüm’ şeklinde benliğine yönelik olumsuz değerlendirmelerde bulunmasına neden olmaktadır (Tangney & Dearing, 2002). Suçluluk duygusu ise bireyin benliğini değil, davranışını hedef alan “ben yanlış bir şey yaptım” şeklindeki değerlendirmeleri içermektedir (Tangney & Dearing, 2002). Başka bir ifadeyle, utanç duygusunu yaşayan birey olumsuz değerlendirmeleri benliğiyle ilişkilendirdiği için problemi çözmeye yönelik bilişsel ve davranışsal kaynaklarını kullanmakta zorlanabilirken; suçluluk duygusu yaşayan birey, olumsuzluğu davranışa atfettiği için çözüm üretmeye ve onarım davranışlarına yönelme eğilimi göstermektedir (Covert vd., 2003).

Benlik kavramı geliştikçe çocukların, suçlanmaya veya övülmeye karşı duyarlılıkları artmaktadır. Örneğin, bir çocuk annesinin en sevdiği vazoyu kırması sonucunda ‘beceriksizim’ gibi kendi kişisel özelliklerine yönelik değerlendirmede bulunarak utanç duygusu yaşayabilir. Buna karşılık, kendi davranışına yönelik ‘ben kötü bir şey yaptım’ şeklinde bir değerlendirmede bulunursa suçluluk duygusu deneyimlemektedir (Barrett, 1995; Lewis, 2014; Tangney vd., 2007). Utanç duygusu; bireyin kendisini değersiz, küçültmüş hissetmesine ve olumsuz durumu düzeltmeye çalışmak yerine saklanmak, kaçmak ve yok olmayı isteme arzusuna neden olmaktadır (Tangney vd., 1992). Suçluluk ise bireyin vicdan azabı, olumsuz durumu düzeltmek için eyleme geçmeye ve sorumluluk hissetmesine sebep olmaktadır (Saarni vd., 2006).

Utancın tam tersi olarak gurur; kişinin ideallerini ve hedeflerini karşıladığında veya aştığında yeteneği olarak gördüğü kişisel başarısıdır. Tracy ve Robins (2007b), başarının geliştirilmesinde gurur duygusunun etkili olduğunu belirtmişler ve gururun olumlu benliğin gelişmesine, başka kişiler tarafından kabul ve saygı görülmesini sağladığını savunmaktadırlar. Yaklaşık olarak 4 yaşındaki bir çocuk gururu tanımlayabilmekte olup bu duyguyu mutluluk ve şaşkınlık gibi temel duygulardan ayırt edilebilmektedir (Tracy vd., 2005). Gururu yaşayan bir çocukta, geniş bir tebessümün, geriye doğru çekilen omuzların ve göz temasının olduğu bir duruş gözlemlenmektedir (Tracy & Robins, 2007a). Bu duyguyu deneyimlemek, çocuğun ileriki yaşantısındaki sosyal etkileşimlerini ve ilişkilerini kolaylaştırabilmektedir. Bu nedenle, erken çocukluk döneminde çocukların yaşadıkları ahlaki duygular, gelecek yaşantılarını ve benlik gelişimlerini etkilemesi açısından ayrıca önem taşımaktadır.

Erken çocukluk döneminde çocukların ahlaki duyguları deneyimlenmesi, sosyal olayların sonuçlarını tahmin etmelerini sağlayabilmekte ve ahlaki davranışlarını düzenlenmesine olanak sağlamaktadır (Arsenio vd., 2006). Ahlaki duyguların sosyal bir yapı taşımaları, kültürü bu duygular açısından önemli hâle getirmekte ve kültürler arasında farklılıklara yol açabileceği düşünülmektedir. Bu noktadan hareketle, Türkiye’de ahlaki duygulara ilişkin çalışmalar bulunmakla birlikte, erken çocukluk dönemindeki çocukların suçluluk, utanç ve gurur duygularını ebeveyn raporlarına dayalı olarak değerlendiren ölçme araçlarının sınırlı olduğu görülmektedir. Bu çalışmada ‘Ahlaki Duygular Ölçeği’ adlı ölçme aracının Türk kültürüne uygunluğu belirlenmeye çalışılmıştır. Böylelikle, çocukların gurur suçluluk ve utanç duygularını erken yaşlarda değerlendirme olanağının yaratılacağı düşünülmektedir.

Bu araştırmanın amacı, erken çocukluk dönemindeki (2–6 yaş) çocukların ahlaki duygularını ebeveyn raporları aracılığıyla değerlendirmek üzere geliştirilen Ahlaki Duygular Ölçeği’nin (ADÖ) Türkçeye uyarlanması ve ölçeğin Türk örneklemindeki psikometrik özelliklerinin incelenmesidir.

Yöntem

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, Türkiye’de erken çocukluk eğitimi kapsamında hizmet veren özel ve devlet anaokulları ile kreşlere devam eden 2-6 yaş aralığındaki çocukların ebeveynleri oluşturmaktadır. Çalışma grubu, seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden uygun örnekleme yöntemi aracılığıyla oluşturulmuştur. Veri toplama süreci kurum temelli yürütülmüş olup veriler ilgili eğitim kurumları aracılığıyla gönüllülük esasına dayalı olarak 359 ebeveynen elde edilmiştir.

Veri temizleme ve ön analiz işlemleri sonucunda eksik veri içeren formlar tespit edilmiş, bu kapsamda 4 katılımcı veri setinden çıkarılmış ve analizler 355 ebeveyn üzerinden gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1

Katılımcılara İlişkin Bilgiler

Değişkenler	Değişken Düzeyleri	f	%
Ebeveyn	Anne	336	94.7
	Baba	19	5.3
Çocuğun devam ettiği kurum	Kreş	23	6.5
	Özel anaokulu	44	12.4
	Devlet anaokulu	288	81.1
Ebeveyn eğitim düzeyi	İlkokul	47	13.2
	Ortaokul	68	19.2
	Lise	100	28.2
	Ön lisans	30	8.5
	Lisans	79	22.3
	Lisansüstü	31	8.6
Genel Toplam		355	100
		$\bar{x}$	SS
Ebeveyn yaş (yıl)		33.00	5.98
Çocuğun yaşı (yıl)		4.56	0.96

Tablo 1 incelendiğinde, araştırmaya toplam 355 ebeveyn katılmıştır. Katılımcıların büyük çoğunluğunu anneler oluşturmaktadır (n=336, %94.7), babaların oranı ise %5.3’tür (n=19). Bu dağılım, veri setinin ağırlıklı olarak annelerden oluştuğunu göstermektedir. Çocukların devam ettikleri kurum türü incelendiğinde, en yüksek oranın devlet anaokuluna devam eden çocuklara ait olduğu görülmektedir (n=288, %81.1). Bunu sırasıyla özel anaokulu (n=44, %12.4) ve kreş (n=23, %6.5) izlemektedir. Bu dağılım, örneklemin ağırlıklı olarak devlet anaokullarına devam eden çocukların ebeveynlerinden oluştuğunu göstermektedir. Bu bulgular, örneklemin büyük ölçüde devlet anaokullarına devam eden çocukların ebeveynlerinden oluştuğunu göstermektedir.

Ebeveynlerin eğitim düzeyleri incelendiğinde, en yüksek oranın lise mezunlarına ait olduğu belirlenmiştir (n=100, %28.2). Bunu lisans mezunları (n=79, %22.3) ve ortaokul mezunları (n=68, %19.2) takip etmektedir. İlkokul mezunları (n=47, %13.2), lisansüstü mezunlar (n=31, %8.6) ve ön lisans mezunları (n=30, %8.5) oranındadır. Bu dağılım, örneklemin heterojen bir eğitim yapısına sahip olduğunu göstermektedir. Sürekli değişkenler açısından değerlendirildiğinde, ebeveynlerin yaş

ortalaması 33.00 yıl (SS=5.98), çocukların yaş ortalaması ise 4.56 yıl (SS=0.96) olarak bulunmuştur. Bu bulgular, çalışmanın okul öncesi dönemdeki çocuklar ve erken yetişkinlik dönemindeki ebeveynlerden oluşan bir örneklem üzerinde yürütüldüğünü göstermektedir.

Veri Toplama Aracı

Orijinal ölçme aracı: Ahlaki Duygular Ölçeği çocuğun gurur, utanç ve suçluluk duygularıyla ilişkili gözlenebilir davranışsal tepkilerini değerlendirmek için Da Silva vd., (2022) tarafından geliştirilmiştir. Bu ölçek, erken çocukluk döneminde ahlaki duyguların, ebeveyn raporlarına dayalı olarak, gözlenebilir davranış göstergeleri üzerinden değerlendirilmesini esas almaktadır.

ADÖ'nün geliştirilme süreci, gelişimsel psikologlar ve psikoloji alanında eğitim gören öğrencilerden oluşan bir ekip tarafından yürütülen çok aşamalı bir prosedür ile gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada, ekip üyeleri erken çocukluk dönemindeki çocukların utanç, suçluluk ve gurur duygularını yansıtan davranışlara ilişkin madde havuzunu, döneme ait kuramsal bilgiler ve ahlaki duygulara ilişkin gözlemsel araştırma deneyimlerini temel alarak oluşturmuştur. İkinci aşamada ise yaş grubuna uygunluk ve gözlenebilir davranış içerme kriterleri temel alınarak madde havuzu gözden geçirilmiş ve içerik örtüşmeleri giderilerek 25 maddelik ilk ölçek formu oluşturulmuştur.

Üçüncü aşamada, 2.5-6.5 yaş aralığındaki 106 çocuğun ebeveynlerinden, 25 maddelik ilk ölçek formunu 3 dereceli bir puanlama sistemi (0= hiç, 1= bazen, 2= sıklıkla) üzerinden, çocuklarının son iki ay içerisindeki davranışlarını dikkate alarak doldurmaları istenmiştir. Bu aşamada maddeler için “uygulanamaz” (NA) seçeneği de sunulmuş; ancak bu seçeneğin kullanım düzeyinin düşük olduğu belirlenmiş ve bu nedenle sonraki uygulamalarda ölçekten çıkarılmasına karar verilmiştir.

Son iki aşamada ise uygulanamaz seçeneği çıkarıldıktan sonra ölçek 271 ebeveyninden oluşan farklı bir örnekleme uygulanmış; her iki uygulamadan elde edilen veriler birlikte analiz edilerek ölçeğin psikometrik özellikleri incelenmiştir. Başlangıçta oluşturulan 25 maddelik modelin uyum değerlerinin düşük bulunması üzerine, model uyumunu iyileştirmek amacıyla maddeler; faktör yükleri, modifikasyon indeksleri ve teorik uygunlukları birlikte dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sonucunda, içerik ve faktör yapısı açısından uyumsuz olduğu belirlenen altı madde ölçekten çıkarılmış; ardından iki maddenin daha çıkarılmasıyla 17 maddeden oluşan nihai model elde edilmiştir. Son formda ölçek; 6 suçluluk, 4 utanç ve 7 gurur maddesi olmak üzere toplam 17 maddeden oluşmaktadır. Ölçek, ebeveynler tarafından doldurulmakta olup maddeler, çocukların son iki ay içerisindeki davranışlarına göre derecelendirilmiştir.

Ölçeğin Türkçe formunun oluşturulması: Ahlaki Duygular Ölçeği'nin Türk kültürüne uyarlama sürecinde, öncelikle ölçeği geliştiricisi Da Silva (2022) ile iletişime geçilmiş ve gerekli izinler alınmıştır. Ölçeğin çeviri süreci ileri-geri çeviri (back-translation) yöntemi izlenerek yürütülmüştür.

İlk aşamada ölçek maddeleri iyi düzeyde İngilizce bilgisine sahip dört alan uzmanı tarafından bağımsız olarak Türkçeye çevrilmiştir. Elde edilen çeviriler karşılaştırılmış; dil bilgisi, anlam bütünlüğü ve kavramsal eş değerlik açısından ortaya çıkan farklılıklar tartışılmıştır. Kavramsal eş değerlik esas alınarak ortak bir Türkçe form üzerinde uzlaşa sağlanmıştır. İkinci aşamada oluşturulan Türkçe form, iki farklı alan uzmanı tarafından yeniden İngilizceye çevrilmiştir. Ters çeviri sonucunda elde edilen İngilizce form ile ölçeğin orijinal formu madde düzeyinde karşılaştırılmış; anlam bütünlüğü, içerik tutarlılığı ve kavramsal eş değerlik açısından değerlendirilmiştir. Yapılan karşılaştırmalar sonucunda çeviriler arasındaki küçük ifade farklılıkları uzmanlar arasında tartışılarak kavramsal eş değerlik esas alınmış ve gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Bu sürecin ardından ölçeğe son hâli verilmiştir.

Çeviri sürecinin ardından kapsam geçerliğini değerlendirmek üzere çocuk gelişimi alanında uzman dört akademisyenin görüşüne başvurulmuştur. Maddeler; kültürel uygunluk, içerik temsili, anlaşılabilirlik ve 2–6 yaş aralığındaki çocukların gelişimsel özelliklerine uygunluk açısından incelenmiştir. Uzmanlar her bir maddeyi davranışın gözlenebilirliği, yaşa uygunluğu ve ebeveyn tarafından değerlendirilebilirliği ölçütleri doğrultusunda değerlendirmiştir. Uzman değerlendirmeleri sonucunda maddelerin hedef kültür ve gelişimsel dönem açısından uygun olduğu belirlenmiş; kültürel ya da gelişimsel uyarlama gerektirecek herhangi bir ifade bulunmamıştır. Bu doğrultuda ölçek maddelerinde herhangi bir değişikliğe ihtiyaç duyulmamıştır.

Uygulama öncesinde ölçeğin anlaşılabilirliğini değerlendirmek amacıyla hedef kitle özelliklerine sahip 10 gönüllü katılımcıdan maddelerin açıklığı ve anlaşılabilirliğine ilişkin geri bildirim alınmıştır. Katılımcılar tarafından ifadelerin açık ve anlaşılır bulunduğu bildirilmiş; anlamayı güçleştiren bir duruma rastlanmamıştır. Bu doğrultuda ölçek, veri toplama sürecine hazır hâle getirilmiştir.

Verilerin Analizi

Çalışma grubunun özelliklerini tanımlamak amacıyla veri analizinde öncelikle betimsel istatistikler uygulanmıştır. Türk kültürüne uyarlanan Ahlaki Duygular Ölçeği'nden elde edilen ölçümlerin geçerliğine kanıt sağlamak amacıyla doğrulayıcı faktör analizi (DFA) uygulanmıştır. ADÖ ölçeği aracından elde edilen ölçümlerin güvenilirliğine kanıt sağlamak amacıyla da iç tutarlılık katsayılarından Cronbach Alfa, McDonald omega katsayıları hesaplanmıştır. DFA'ya geçilmeden önce veri seti üzerinde ön incelemeler yapılmıştır. Veri setinde toplam dört katılımcının eksik veri içerdiği belirlenmiş ve söz konusu katılımcılar analiz dışı bırakılmıştır. Bu işlemin ardından analizler 355 katılımcı üzerinden yürütülmüştür.

Veri setinin çok değişkenli normal dağılım varsayımı, çok değişkenli çarpıklık ($Z\chi$) ve basıklık (Zb) değerleri ile χ^2 ve relative multivariate kurtosis (RMK) değerleri üzerinden test edilmiştir. Bulgular, veri kümesinin çok değişkenli normal dağılım göstermediğini ortaya koymuştur ($Z\chi=42.91$, $p<.001$; $Zb=15.07$, $p<.001$; $\chi^2=2068.60$, $p<.001$; RMK= 1.348). Maddelerin likert tipi ve sıralı (ordinal) yapıda olması ile birlikte çok değişkenli normallik varsayımının sağlanmaması nedeniyle, doğrulayıcı faktör analizinde parametrik varsayımlara daha az duyarlı olan Diagonally Weighted Least Squares (DWLS) kestirim yöntemi tercih edilmiştir. DFA analizleri JASP istatistiksel paket programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Model uyumu, alan yazınında önerilen uyum indeksleri temel alınarak değerlendirilmiştir. Bu kapsamda, karşılaştırmalı uyum indeksi (CFI) ve Tucker-Lewis indeksi (TLI) değerlerinin .90 ve üzerinde olması kabul edilebilir uyuma; .95 ve üzerinde olması ise iyi uyuma işaret etmektedir. Yaklaşık hataların ortalama karekökü (RMSEA) ile standartlaştırılmış artıkların ortalama karekökü (SRMR) değerlerinin .08 ve altında olması kabul edilebilir uyum; .05 ve altında olması ise iyi uyum olarak değerlendirilmektedir (Hu & Bentler, 1999).

Ayrıca maddeler arası ikili korelasyonlar incelenmiş ve 80'in üzerinde korelasyon katsayısına rastlanmamıştır. Bu sonuç, veri setinde çoklu bağlantı (multicollinearity) sorununun olmadığını ve değişkenler birbirleriyle doğrusal olarak ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Örneklem büyüklüğünün yeterliliği açısından alan yazınında madde başına en az beş katılımcı önerilmektedir (Child, 2006). Bu doğrultuda, 17 maddeden oluşan ölçeği için 355 katılımcıdan veri toplanmış olup örneklem büyüklüğünün önerilen minimum örneklem/madde oranını ve mutlak örneklem büyüklüğü kriterlerini karşıladığı değerlendirilmiştir.

Bulgular

ADÖ Ölçme Aracından Elde Edilen Ölçümlere Ait Geçerlik Kanıtları

Araştırma kapsamında ilk olarak Ahlaki Duygular Ölçeği'nin tanımlanan ölçme modelinin Türk kültürüne uygunluğu için DFA analizleri yapılmıştır. Doğrulamalı faktör analizi (DFA) sonuçları ve model uyum indeksleri Tablo 2'de sunulmaktadır.

Tablo 2

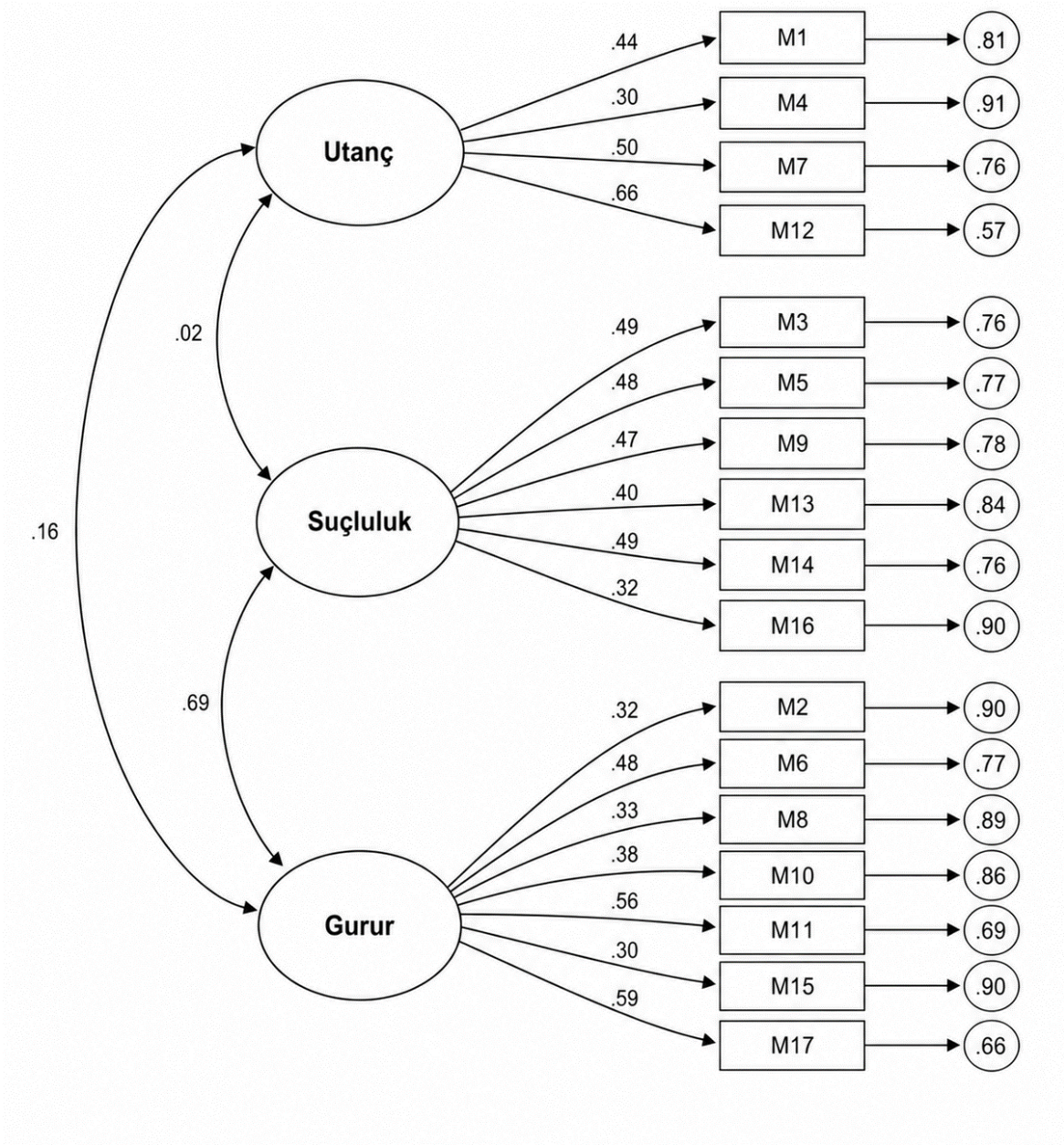
DFA Sonuçları ve Uyum İndeksleri (Browne & Cudeck, 1992)

Uyum İndeksleri	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	Kestirimler
$S\chi^2/SD$	$0 \leq \chi^2/SD < 2$	$2 \leq \chi^2/SD \leq 5$	152.40/116=1.31
RMSEA(%90GA)	$0 \leq RMSEA < 0.05$	$0.05 \leq RMSEA \leq 0.10$	0.030 (0.014-0.042)
NNFI	$0.95 \leq NNFI \leq 1.00$	$0.90 \leq NNFI < 0.95$	0.923
NFI	$0.95 \leq NFI \leq 1.00$	$0.90 \leq NFI < 0.95$	0.779
CFI	$0.95 \leq CFI \leq 1.00$	$0.90 \leq CFI < 0.95$	0.934
GFI	$0.95 \leq GFI \leq 1.00$	$0.90 \leq GFI < 0.95$	0.957
SRMR	$0 \leq SRMR < 0.05$	$0.05 \leq SRMR \leq 0.10$	0.060

DFA Sonuçları ve Uyum İndeksleri tablosu incelendiğinde modelin ki-kare/serbestlik derecesi oranı ($\chi^2/df = 152.40/116 = 1.31$) iyi uyum aralığında yer aldığı görülmektedir ($\chi^2/df < 2$). RMSEA değeri. 030 (90% GA= .014–.042) olup. 05'in altında bulunmuş ve yüksek uyuma işaret etmiştir. Artımlı uyum indekslerinden CFI (.934) ve NNFI/TLI (.923) değerleri. 90'ın üzerinde olup kabul edilebilir uyum düzeyinde yer almaktadır. GFI değeri. 957 olup iyi uyum göstermektedir. SRMR değeri ise. 060 olarak hesaplanmış ve kabul edilebilir uyum aralığında (.05–.08) değerlendirilmiştir. Buna karşılık NFI değeri .779 olarak bulunmuş ve önerilen .90 eşik değerinin altında kalmıştır. Ancak literatürde NFI indeksinin örneklem büyüklüğüne ve model karmaşıklığına duyarlı olduğu, özellikle görece küçük ya da orta büyüklükteki örneklemelerde daha düşük değerler üretebildiği belirtilmektedir (Bentler ve Bonett, 1980; Marsh, Balla ve McDonald, 1988). Ayrıca daha güncel çalışmalarda CFI ve TLI gibi görece uyum indekslerinin NFI'ya kıyasla daha kararlı ve tercih edilir olduğu vurgulanmaktadır (Hu ve Bentler, 1999; Kline, 2016). Bu çalışma kapsamında örneklem büyüklüğünün orta düzeyde olması ve diğer temel uyum indekslerinin (χ^2/df , RMSEA, CFI, GFI ve SRMR) kabul edilebilir seviyelerde olması nedeniyle, NFI değerinin beklenen sınırlı düşüklüğüne rağmen modelin genel uyumunun yeterli olduğu söylenebilir. Modele ait uyum değerleri Şekil 1'de gösterilmektedir.

Şekil 1

Ahlaki Duygular Ölçeği Modeli

Şekil 1'e bakıldığında, ölçekteki maddelerin faktör yüklerinin $\lambda=0.30-0.66$ ve hata varyanslarının $\epsilon=0.57-0.91$ aralığında olduğu görülmektedir. Faktör yüklerinin 0.30 ve üzeri olması maddelerin gizil yapıyı ölçmede uygun olduğunu, hata varyanslarının 0.90'dan düşük olması ise ölçümde kabul edilebilir bir hata düzeyine işaret etmektedir (Kline, 2016). Bununla birlikte bazı maddelerin faktör yüklerinin kabul edilebilir alt sınıra yakın olduğu görülmektedir. Faktör yükleri ve hata varyanslarına ilişkin bu genel dağılımın madde düzeyindeki ayrıntıları Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3

Maddelere İlişkin Standartlaştırılmış Faktör Yükleri, Hata Varyansları ve Madde-Toplam Korelasyonları

Faktör	Madde	Standartlaştırılmış faktör yükü	Hata varyansı	SH	z	p	Düzeltilmiş madde-toplam korelasyonu
Faktör 1	Madde 1	.436	.809	.067	6.497	< .001	.278
Faktör 1	Madde 4	.303	.908	.059	5.106	< .001	.202
Faktör 1	Madde 7	.495	.755	.073	6.764	< .001	.207
Faktör 1	Madde 12	.658	.567	.091	7.146	< .001	.262
Faktör 2	Madde 3	.491	.759	.053	9.185	< .001	.309
Faktör 2	Madde 5	.480	.770	.053	9.037	< .001	.274
Faktör 2	Madde 9	.466	.783	.051	9.122	< .001	.291
Faktör 2	Madde 13	.401	.839	.047	8.458	< .001	.381
Faktör 2	Madde 14	.491	.759	.056	8.789	< .001	.345
Faktör 2	Madde 16	.318	.899	.041	5.961	< .001	.379
Faktör 3	Madde 2	.318	.899	.064	4.960	< .001	.207
Faktör 3	Madde 6	.475	.774	.069	6.906	< .001	.272
Faktör 3	Madde 8	.328	.892	.064	4.460	< .001	.250
Faktör 3	Madde 10	.377	.858	.068	5.543	< .001	.249
Faktör 3	Madde 11	.559	.688	.087	6.458	< .001	.402
Faktör 3	Madde 15	.300	.900	.073	3.856	< .001	.290
Faktör 3	Madde 17	.586	.656	.067	8.807	< .001	.376

*Not. SH= standart hata. Faktör yükleri ve hata varyansları standartlaştırılmış DFA sonuçlarından alınmıştır. Madde-toplam korelasyonları SPSS çıktısındaki düzeltilmiş madde-toplam korelasyonu değerleridir.

Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda maddelere ait standartlaştırılmış faktör yüklerinin .300 ile .658 arasında değiştiği belirlenmiştir. Faktör 1’de yer alan maddelerin faktör yükleri .303 ile .658, Faktör 2’de yer alan maddelerin faktör yükleri .318 ile .491, Faktör 3’te yer alan maddelerin faktör yükleri ise .300 ile .586 arasında değişmektedir. Elde edilen bulgular, maddelerin ilgili örtük değişkenleri genel olarak temsil ettiğini göstermekle birlikte, bazı maddelerin faktör yüklerinin kabul edilebilir alt sınıra yakın olduğu görülmektedir.

Madde düzeyinde incelendiğinde, en yüksek faktör yükünün Madde 12’de olduğu görülmektedir ($\lambda = .658$). Bunu sırasıyla Madde 17 ($\lambda = .586$), Madde 11 ($\lambda = .559$), Madde 7 ($\lambda = .495$), Madde 3 ($\lambda = .491$) ve Madde 14 ($\lambda = .491$) izlemektedir. Bu maddelerin ilgili örtük yapıları diğer maddelere göre daha güçlü temsil ettiği söylenebilir. Buna karşılık Madde 4 ($\lambda = .303$), Madde 15 ($\lambda = .300$), Madde 16 ($\lambda = .318$), Madde 2 ($\lambda = .318$) ve Madde 8 ($\lambda = .328$) görece düşük faktör yüklerine sahiptir. Bu değerler kabul edilebilir alt sınıra yakın olmakla birlikte, söz konusu maddelerin faktörle ilişkilerinin diğer maddelere kıyasla daha zayıf olduğunu göstermektedir.

Hata varyansları incelendiğinde, değerlerin .567 ile .908 arasında değiştiği görülmektedir. Daha düşük hata varyansı değerleri, ilgili maddelerin ait oldukları faktör tarafından daha yüksek düzeyde açıklandığını göstermektedir. Bu bağlamda Madde 12’nin en düşük hata varyansına sahip olduğu ve ilgili faktör tarafından daha güçlü biçimde açıklandığı söylenebilir. Buna karşılık bazı

maddelerde gözlenen yüksek hata varyansları, bu maddelerin açıklanan varyans düzeyinin sınırlı olduğunu göstermektedir.

Modelin yerel uyumunu değerlendirmek amacıyla modifikasyon indeksleri ile standartlaştırılmış artık değerler gözden geçirilmiştir. Modifikasyon indekslerinde 10 ve üzeri birkaç değer saptanmış, standartlaştırılmış artık değerler ise %5'in altında tespit edilmiştir. Modelin yerel uyumunun bu bulgular aracılığıyla genel olarak sağlandığını göstermektedir. Kuramsal gerekçeye dayanmayan herhangi bir modifikasyon yapılmamış ve model özgün yapısına sadık kalınmıştır.

Düzeltilmiş madde-toplam korelasyonları .202 ile .402 arasında değişmektedir. Crocker ve Algina'ya göre madde-toplam korelasyonlarının .20 ve üzerinde olması maddenin ölçekte tutulabilmesi açısından kabul edilebilir bir ölçüt olarak değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda, ölçek maddelerinin tamamının düzeltilmiş madde-toplam korelasyonlarının .20'nin üzerinde olduğu görülmektedir. En yüksek madde-toplam korelasyonu Madde 11'de elde edilmiştir ($r = .402$). Bunu Madde 13 ($r = .381$), Madde 16 ($r = .379$), Madde 17 ($r = .376$) ve Madde 14 ($r = .345$) izlemektedir. Görece daha düşük korelasyon değerleri Madde 4, Madde 15 ve Madde 2'de gözlenmekle birlikte, bu maddeler de kabul edilebilir sınırlar içerisinde yer almaktadır.

Tablo 4

AVE ve HTMT Değerleri

	AVE	Utanç	Suçluluk	Gurur
Utanç	.287	-	.186	.258
Suçluluk	.265	.186	-	.337
Gurur	.145	.258	.337	-

Yakınsak ve ayırt edici geçerlik kapsamında Ortalama Açıklanan Varyans (AVE) ve Heterotrait-Monotrait (HTMT) değerleri incelenmiştir. AVE değerleri utanç boyutu için .287, suçluluk boyutu için .265 ve gurur boyutu için .145 olarak hesaplanmış olup önerilen .50 eşik değerinin altında kalmıştır. Bu bulgu, ilgili faktörlerde yakınsak geçerliğin sınırlı düzeyde desteklendiğini göstermektedir (Fornell & Larcker, 1981; Hair vd., 2019). Ayırt edici geçerlik kapsamında incelenen HTMT değerleri ise utanç-suçluluk boyutları arasında .186, utanç-gurur boyutları arasında .258 ve suçluluk-gurur boyutları arasında .337 olarak bulunmuştur. HTMT değerlerinin tamamının önerilen .85 eşik değerinin altında olması, alt boyutlar arasında ayırt edici geçerliğin kabul edilebilir düzeyde olduğunu ve faktörlerin birbirinden ayrıştığını göstermektedir (Henseler vd., 2015; Voorhees vd., 2016). Bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde, alt boyutlar arasında ayırt edici geçerliğin korunduğu, buna karşılık yakınsak geçerliğin sınırlı düzeyde kaldığı söylenebilir.

Faktörler arası korelasyonlar incelendiğinde ise utanç ile suçluluk arasında düşük düzeyde ($r = .02$), utanç ile gurur arasında düşük düzeyde ($r = .16$) ve suçluluk ile gurur arasında orta-yüksek düzeyde ($r = .69$) pozitif ilişkiler olduğu belirlenmiştir. Bu bulgular, alt boyutların birbirinden ayırt edilebilir olmakla birlikte belirli düzeylerde ilişkili yapılar olduğunu göstermektedir.

ADÖ Ölçme Aracından Elde Edilen Ölçümlere Ait Güvenirlik Kanıtları

ADÖ ölçme aracından elde edilen ölçümlerin geçerliğine yönelik kanıtlar sağlandıktan sonra, ölçümlerin güvenilirliğini incelemek amacıyla iç tutarlık analizleri gerçekleştirilmiştir. ADÖ ölçme aracının iç tutarlılık güvenirliliği için Cronbach Alfa ve McDonald omega katsayıları hesaplanmış ve elde edilen bulgular tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5*İç Güvenirlik Testi Sonuçları*

Alt faktörler	Cronbach α	McDonald ω
Utanç	.691	.712
Suçluluk	.670	.687
Gurur	.615	.623

ADÖ ölçme aracının alt faktörlerine ilişkin iç tutarlılık katsayıları incelendiğinde, Cronbach's α katsayıları utanç alt boyutu için .691, suçluluk alt boyutu için .670 ve gurur alt boyutu için .615 olarak hesaplandığı görülmektedir. McDonald's ω katsayıları ise sırasıyla utanç için .712, suçluluk için .687 ve gurur için .623 olarak bulunmuştur. Literatürde iç tutarlılık katsayılarının değerlendirilmesinde .70 ve üzeri değerlerin iyi, .60–.70 aralığındaki değerlerin ise kabul edilebilir düzeyde güvenilirliğe işaret ettiği belirtilmektedir (Nunnally & Bernstein, 1994; Taber, 2018). Özellikle psikolojik yapıları ölçen çok boyutlu ölçeklerde, madde sayısı sınırlı olan alt boyutlarda .60 düzeyindeki katsayıların araştırma amaçlı çalışmalar için yeterli kabul edilebileceği belirtilmektedir (Hair vd., 2019). Bu bağlamda, gurur alt boyutunda gözlenen $\alpha = .615$ ve $\omega = .623$ değerlerinin, madde sayısının sınırlı olmasından kaynaklanabileceği ve bu nedenle diğer alt boyutlara kıyasla görece daha düşük düzeyde bir güvenilirliğe işaret ettiği söylenebilir.

Bu doğrultuda elde edilen bulgular, utanç alt boyutunun kabul edilebilir düzeyde, suçluluk alt boyutunun sınırda kabul edilebilir düzeyde ve gurur alt boyutunun ise görece düşük ancak araştırma bağlamında tolere edilebilir bir iç tutarlılık sergilediğini göstermektedir. Bununla birlikte, McDonald's ω katsayılarının α katsayılarıyla paralel bir örüntü göstermesi, ölçeğin alt boyutlarına ilişkin güvenilirlik bulgularının tutarlılığını desteklemektedir. Son yıllarda, tau-eş değerlik varsayımına daha az duyarlı olması nedeniyle ω katsayısının α 'ya kıyasla daha güçlü bir iç tutarlılık göstergesi olduğu vurgulanmaktadır (Dunn vd., 2014). Bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde, ADÖ'nün alt boyutlarının araştırma amaçlı kullanımlarda ihtiyatla yorumlanmak koşuluyla kullanılabilmesi, ancak özellikle gurur alt boyutuna ilişkin güvenilirlik bulgularının farklı örneklemelerde yeniden sınanmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırma, erken çocukluk dönemindeki (2–6 yaş) çocukların ahlaki duygularını ebeveyn raporları aracılığıyla değerlendirmek amacıyla Da Silva (2022) tarafından geliştirilen ve özgün adı Moral Emotions Questionnaire (MEQ) olan Ahlaki Duygular Ölçeği'nin (ADÖ) Türk kültürüne uyarlanmasını içermektedir. Toplam 17 maddeden oluşan ölçek; 4 madde utanç, 6 madde suçluluk ve 7 madde gurur olmak üzere üç alt boyuttan oluşmaktadır. Gurur boyutunda “Çocuğum zor bir işi başardığı zaman benimle göz teması kurar.” ve “Çocuğum övgü aldığı zaman gülümser.” gibi maddeler yer almaktadır. Suçluluk boyutunda “Çocuğum başkasının bir eşyasını kırdığı zaman eşyayı tamir etmeye çalışır.” ve “Çocuğum kazara birinin canını acıttığı zaman ağlar.” gibi maddeler bulunmaktadır. Utanç boyutunda ise “Çocuğum yanlış bir davranışta bulunduğu zaman saklanır.” ve “Çocuğum bir eşyayı kırdığı zaman onu benden saklamaya çalışır.” gibi maddelere yer verilmiştir. Ölçek, 3'lü Likert tipi derecelendirme ile puanlanmakta olup ters puanlanan herhangi bir madde bulunmamaktadır.

Çalışmanın örneklemini, erken çocukluk eğitimine devam eden 2-6 yaş aralığında çocuğu olan ebeveynler oluşturmaktadır. Ölçeğin özgün formu 106 ve 271 ebeveyninden elde edilen verilerin birlikte analiz edilmesiyle toplam 377 katılımcı üzerinden test edilmiştir. Mevcut uyarlama çalışmasında ise veri temizleme süreci sonrasında analizler 355 ebeveyninden elde edilen veriler

üzerinden yürütülmüştür. Ölçekte 17 madde bulunduğu dikkate alındığında, ulaşılan örneklem büyüklüğünün doğrulayıcı faktör analizi için madde başına en az 5 katılımcı önerisini karşıladığı görülmektedir (Child, 2006; Kline, 2016). Bu durum, model uyum indeksleri ve parametre kestirimlerinin güvenilirliği açısından önemli bir avantaj sağlamaktadır.

Doğrulayıcı faktör analizi sonuçları incelendiğinde, χ^2/SD oranının 1.31 ve RMSEA değerinin .030 olarak bulunması modelin iyi uyum gösterdiğine işaret etmektedir. CFI (.934) ve TLI (.923) değerleri kabul edilebilir uyum aralığında yer almakta; GFI (.957) değeri ise iyi uyuma işaret etmektedir. SRMR değerinin (.060) kabul edilebilir sınırlar içinde olması da modelin hata düzeyinin düşük olduğunu göstermektedir. Buna karşılık NFI değerinin (.779) önerilen eşik değerin altında kalması dikkat çekmektedir. Ancak NFI indeksinin örneklem büyüklüğüne ve model karmaşıklığına duyarlı olduğu bilinmektedir (Bentler & Bonett, 1980; Marsh vd., 1988). Özellikle orta büyüklükte örneklemelerde daha düşük değerler üretebildiği belirtilmektedir. Bu bağlamda model uyumu temel ve daha kararlı kabul edilen uyum indeksleri birlikte değerlendirildiğinde kabul edilebilir düzeydedir.

Modeldeki faktör yükleri incelendiğinde değerlerin .30 ile .66 arasında değiştiği görülmüştür (Bkz. Şekil 1). Alan yazınında .30 ve üzerindeki değerler kabul edilebilir düzeyde olmakla birlikte, .40 ve üzeri değerler daha güçlü göstergeler olarak değerlendirilmektedir (Büyüköztürk, 2020; Kline, 2016). Bu kapsamda, tüm maddelerin anlamlı z değerlerine sahip olması ($p < .001$), maddelerin ilgili örtük değişkenlerle istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler kurduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, bazı maddelerin faktör yüklerinin .30 düzeyine yakın olduğu ve bu maddelerin ilgili yapıyı görece daha sınırlı düzeyde temsil ettiği görülmektedir. Özellikle Madde 4, Madde 15, Madde 2, Madde 16 ve Madde 8 diğer maddelere kıyasla daha düşük faktör yüklerine sahiptir. Söz konusu maddelerin ölçekte korunması kararı yalnızca istatistiksel göstergelere dayalı olarak değil, aynı zamanda ölçeğin kuramsal çerçevesi ve içerik kapsamı dikkate alınarak verilmiştir. Bu maddelerin erken çocukluk döneminde ahlaki duyguların davranışsal görünümelerini daha geniş bir çerçevede temsil edebilecek nitelikte olduğu ve alt boyutların içerik çeşitliliğine katkı sağlayabileceği değerlendirilmiştir.

Ayrıca tüm maddelerin düzeltilmiş madde-toplam korelasyonlarının .20'nin üzerinde olması, maddelerin ölçek bütününe katkısının kabul edilebilir düzeyde olduğunu desteklemektedir (Crocker & Algina, 2006). Genel olarak bulgular, bazı maddelerde görece düşük faktör yükleri bulunmasına rağmen, kuramsal çerçeve ile birlikte değerlendirildiğinde bu maddelerin ölçekte korunmasına ilişkin kararın dikkatle ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Yakınsak geçerlik kapsamında hesaplanan Ortalama Açıklanan Varyans (AVE) değerlerinin önerilen .50 eşik değerinin altında kaldığı belirlenmiştir. Bu durum, alt boyutların yakınsak geçerlik açısından sınırlı düzeyde temsil gücüne sahip olabileceğine işaret etmektedir (Fornell & Larcker, 1981; Hair vd., 2019). Buna karşılık, ayırt edici geçerlik kapsamında HTMT değerlerinin .85 eşik değerinin altında kaldığı ve faktörler arası ilişkilerin düşük ile orta düzey arasında değiştiği görülmüştür. Bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde, maddelerin ilgili yapıları ölçmekle birlikte açıklama güçlerinin sınırlı olduğu, ancak alt boyutların birbirinden kavramsal olarak ayrıştığı ve modelin yapısal bütünlüğünün korunduğu söylenebilir.

Faktörler arası ilişkiler ve ayırt edici geçerlik göstergelerine ilişkin bulgular birlikte değerlendirildiğinde, alt boyutların kuramsal olarak birbirinden ayrışan ancak ilişkili yapılar olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, suçluluk ile gurur boyutları arasında gözlenen görece yüksek korelasyon ($r = .69$) dikkat çekicidir. Ancak bu değer ayırt edici geçerlik için önerilen .85 eşik değerinin altında olması, iki yapının istatistiksel olarak birbirinden ayrıştığını göstermektedir. Suçluluk ve gurur her ne kadar sırasıyla olumsuz ve olumlu ahlaki duygular olarak tanımlansa da (Tangney & Dearing,

2002) her iki yapının da benlik değerlendirmesi ve sosyal normlara duyarlılık ile ilişkili olması, aralarındaki ilişkinin belirli bir düzeyde olmasını beklenebilir kılmaktadır. Bu bağlamda elde edilen bulgu, alt boyutların kavramsal yakınlığına işaret etmekle birlikte ölçüm düzeyinde ayrışmanın korunduğunu göstermektedir.

Utanc ile suçluluk arasındaki ilişkinin düşük düzeyde bulunması ($r = .02$), literatürde bu iki duygunun işlevsel olarak ayrıştığı yönündeki bulgularla uyumludur. Utancın, kişinin benliğine yönelik genel bir olumsuz değerlendirme içerdiği; suçluluğun ise daha çok belirli davranışlara yönelik olduğu bilinmektedir (Malti, 2016; Tangney & Dearing, 2002). Elde edilen bulgular, ebeveyn raporları üzerinden dahi bu ayrımın davranışsal düzeyde gözlenebildiğini göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Ölçeğin güvenirlik bulguları incelendiğinde, iç tutarlılığın McDonald's ω ve Cronbach's α katsayıları ile değerlendirildiği görülmektedir. Analiz sonuçları, utanc ve suçluluk boyutlarının kabul edilebilir düzeyde, gurur boyutunun ise görece daha düşük olmakla birlikte araştırma amaçlı kullanımlar için tolere edilebilir düzeyde iç tutarlılığa sahip olduğunu göstermektedir. Faktör yükleri ve yakınsak geçerlik bulguları bir arada değerlendirildiğinde, ölçeğin her bir maddesinin temsil ettiği gizil yapı ile yeterli düzeyde ilişki kurduğu, alt boyutların ölçülen yapıyı açıklama gücünün genel olarak yeterli olduğu söylenebilir.

Uyarlama sürecinde ileri-geri çeviri yöntemi uygulanmış ve uzman görüşleri doğrultusunda dilsel ve kültürel uygunluk sağlanmıştır. Katılımcı geri bildirimleri, ifadelerin anlaşılır olduğunu ve maddelerin dil seviyesinin erken çocukluk dönemi ebeveynleri için uygun olduğunu göstermiştir. Ancak dil eş değerliğinin sayısal olarak test edilmemiş olması, çalışmanın sınırlılıkları arasındadır.

Bu çalışmada geçerlik kanıtları ağırlıklı olarak yapı geçerliğine dayandırılmıştır. Ayırt edici geçerlik HTMT oranları üzerinden değerlendirilmiş olup, ölçüt geçerliğine ilişkin olarak farklı kuramsal değişkenlerle ilişkileri inceleyen ek analizler gerçekleştirilmemiştir. Bununla birlikte, AVE değerlerinin düşük olması çalışmanın yakınsak geçerlik açısından bir sınırlılığı olarak değerlendirilmiştir. Ancak HTMT bulguları ile birlikte kuramsal yapı ve faktörlerin içeriksel anlamlılığı birlikte ele alındığında, üç faktörlü yapının korunmasının uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ölçeğin farklı değişkenlerle ilişkisi üzerinden ölçüt geçerliğinin ve faktörler arası ayrışmanın daha kapsamlı biçimde incelenmesi gelecekte yapılacak çalışmalar için önerilmektedir.

Araştırmanın örneklemini, ağırlıklı olarak devlet anaokullarına devam eden çocukların anneleri oluşturmaktadır. Her ne kadar bu dağılım Türkiye'deki okul öncesi eğitim sisteminin genel yapısını yansıtsa da özel kurumlara devam eden çocukların daha fazla temsil edildiği örneklemle yürütülecek çalışmaların, sonuçların genellenebilirliğini güçlendirebileceği düşünülmektedir. Bu doğrultuda, farklı kurumsal çeşitliliği ve ebeveyn temsiliyetini kapsayan örneklemle yapılacak araştırmalar önerilmektedir.

Sonuç olarak, ADÖ'nün Türkçe formu bu çalışmada incelenen örneklem verileri temelinde değerlendirildiğinde, erken çocukluk dönemindeki çocukların ahlaki duygularını ebeveyn raporlarına dayalı olarak değerlendirmede kullanılabileceğine ilişkin destekleyici bulgular sunmaktadır. Bununla birlikte, yakınsak geçerlik göstergelerindeki sınırlılıklar ve bazı alt boyutlardaki görece düşük güvenirlik değerleri dikkate alındığında, ölçeğin araştırma amaçlı kullanımlarda dikkatle ele alınması gerektiği ve psikometrik özelliklerinin farklı örneklem üzerinde yeniden sınanmasının yararlı olacağı düşünülmektedir. Ölçeğin Türkçe formunun, ilerleyen araştırmalarda erken çocukluk dönemine ilişkin ahlaki duyguları inceleyen çalışmalarda kullanılması literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Yazar Katkıları: Makalenin her bölümü yazarlar tarafından eşit düzeyde katkı sunularak hazırlanmıştır.

Çıkar Çatışması: Araştırmada yazarlar açısından çıkar çatışması teşkil edebilecek durumlar ya da ilişkiler bulunmamaktadır.

Etik Beyanı: Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi"nde belirtilen kurallara uyulduğunu ve "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler"e dayalı hiçbir işlem yapmadığımızı beyan ederiz. Aynı zamanda tüm yazarların çalışmaya katkıda bulunduğu, yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışmasının bulunmadığını, tüm etik ihlallerde tüm sorumluluğun makale yazarlarına ait olduğunu beyan ederiz.

Etik Kurul İzni: Bu araştırma için Gazi Üniversitesi 13 Sayılı Etik Kurulundan etik kurul onayı alınmıştır (Karar Tarihi: 30/07/2024 Karar No: E-77082166-302.08.01-1008249).

Finansman Beyanı: Bu araştırma herhangi bir fon almamıştır.

Telif Hakları: Millî Eğitim dergisinde yayınlanan çalışmaların Creative Commons Atıf-Ticari Olmayan 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

Veri Kullanılabilirliği Beyanı: Bu çalışma sırasında oluşturulan veya analiz edilen veriler, talep üzerine yazarlardan temin edilebilir. Mevcut çalışma sırasında oluşturulan veya analiz edilen veriler, talep üzerine sorumlu yazar tarafından sağlanacaktır.

Yapay Zekâ Kullanım Beyanı: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde herhangi bir yapay zekâ tabanlı araç kullanılmamıştır. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka tabanlı araçların kullanılıp kullanılmadığını ve kullanılmışsa hangi amaçlarla yararlanıldığını açık ve doğru biçimde beyan ettiğimi; yapay zekâ araçlarının yazar olarak gösterilemeyeceğini ve araştırma tasarımı, veri üretimi, veri analizi ile akademik değerlendirme gerektiren süreçlerde yazarın yerine geçecek biçimde kullanılamayacağını kabul ediyorum. Yapay zekâ kullanımına bağlı olarak ortaya çıkabilecek uydurma veya hatalı veri, yanlış ya da gerçekte var olmayan kaynaklar, hatalı atıflar ve bilimsel tutarlılığı zedeleyen tüm içeriklerden yazarların sorumlu olduğunu, beyan edilmeksizin gerçekleştirilen yapay zekâ kullanımının etik ihlal kapsamında değerlendirilebileceğini ve bu beyan dışı veya etik dışı kullanımlardan doğabilecek tüm akademik, etik ve hukuki sorumluluğu kabul ediyorum.

Kaynakça

- Arsenio, W. F., Gold, J., & Adams, E. (2006). Children's conceptions and displays of moral emotions. In M. Killen & J. G. Smetana (Eds.), *Handbook of moral development* (pp. 581–610). Lawrence Erlbaum Associates.
- Barrett, K. C. (1995). A functionalist approach to shame and guilt. In J. P. Tangney & K. W. Fischer (Eds.), *Self-conscious emotions: The psychology of shame, guilt, embarrassment, and pride* (pp. 25–63). Guilford Press.
- Beer, J. S., Heerey, E. A., Keltner, D., Scabini, D., & Knight, R. T. (2003). The regulatory function of self-conscious emotion: Insights from patients with orbitofrontal damage. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85(4), 594–604. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.85.4.594>
- Browne, M. W., & Cudeck, R. (1992). Alternative ways of assessing model fit. *Sociological Methods & Research*, 21(2), 230–258. <https://doi.org/10.1177/0049124192021002005>
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak Kılıç, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2020). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (28. bs.). Pegem Akademi Yayıncılık.
- Campos, J. J., Campos, R. G., & Barrett, K. C. (1989). Emergent themes in the study of emotional development and emotion regulation. *Developmental Psychology*, 25(3), 394–402. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.25.3.394>
- Campos, J. J., Frankel, C. B., & Camras, L. (2004). On the nature of emotion regulation in early development. *Social Development*, 13(2), 121–147. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.2004.00264.x>
- Child, D. (2006). *The essentials of factor analysis* (3rd ed.). Continuum.
- Cheung, G. W., & Rensvold, R. B. (2002). Evaluating goodness-of-fit indexes for testing measurement invariance. *Structural Equation Modeling*, 9(2), 233–255. https://doi.org/10.1207/S15328007SEM0902_5
- Covert, M. V., Tangney, J. P., Maddux, J. E., & Heleno, N. M. (2003). Shame-proneness, guilt-proneness, and interpersonal problem solving: A social cognitive analysis. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 22(1), 1–17. <https://doi.org/10.1521/jscp.22.1.1.28862>
- Crocker, L., & Algina, J. (2006). *Introduction to classical and modern test theory*. Holt, Rinehart and Winston.
- Da Silva, B. M. S., Ketelaar, L., Veiga, G., Tsou, Y. T., & Rieffe, C. (2022). Moral emotions in early childhood: Validation of the Moral Emotions Questionnaire (MEQ). *International Journal of Behavioral Development*, 46(2), 157–168. <https://doi.org/10.1177/01650254221075031>
- Eisenberg, N. (2000). Emotion, regulation, and moral development. *Annual Review of Psychology*, 51(1), 665–697. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.51.1.665>
- Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research*, 18(1), 39–50. <https://doi.org/10.2307/3151312>

- Voorhees, C. M., Brady, M. K., Calantone, R., & Ramirez, E. (2016). Discriminant validity testing in marketing: An analysis, causes for concern, and proposed remedies. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 44(1), 119–134. <https://doi.org/10.1007/s11747-015-0455-4>
- Goleman, D. (1996). *Duygusal zeka* (B. S. Yener, Çev.). Varlık Yayınları.
- Griethuijsen, R. A. L. F., van Eijck, M. W., Haste, H., den Brok, P. J., Skinner, N. C., Mansour, N., Savran Gencer, A., & BouJaoude, S. (2014). Global patterns in students' views of science and interest in science. *Research in Science Education*, 45(4), 581–603. <https://doi.org/10.1007/s11165-014-9438-6>
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2019). *Multivariate data analysis* (8th ed.). Cengage.
- Halle, T. G. (2003). Emotional development and well-being. In M. H. Bornstein, L. Davidson, C. L. M. Keyes, & K. A. Moore (Eds.), *Well-being: Positive development across the life course* (pp. 125–138). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Harter, S. (2019). *The construction of the self developmental and sociocultural foundations* (2nd ed.). The Guilford Press.
- Henseler, J., Ringle, C. M., & Sarstedt, M. (2015). A new criterion for assessing discriminant validity in variance-based structural equation modeling. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 43(1), 115–135. <https://doi.org/10.1007/s11747-014-0403-8>
- Ishikawa, T. (2010). Development of guilt [In Japanese]. *Japanese Psychological Review*, 53(1), 77–88. <https://doi.org/10.2156/pr.53.77>
- Kline, R. B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling* (3rd ed.). Guilford Press.
- Lewis, M., Sullivan, M. W., Stanger, C., & Weiss, M. (1989). Self-development and self-conscious emotions. *Child Development*, 60(1), 146–156. <https://doi.org/10.2307/1131080>
- Lewis, M., & Ramsay, D. (2002). Infant emotional and cortisol responses to goal blockage. *Child Development*, 73(2), 456–467. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00417>
- Lewis, M. (2007). Self-conscious emotional development. In J. L. Tracy, R. W. Robins, & J. P. Tangney (Eds.), *The self-conscious emotions: Theory and research* (pp. 134–153). The Guilford Press.
- Lewis, M. (2014). *The rise of consciousness and the development of emotional life*. Guilford Press.
- Li, Z., Dong, D., & Qiao, J. (2022). The role of social value orientation in Chinese adolescents' moral emotion attribution. *Behavioral Sciences*, 13(1), Article 3. <https://doi.org/10.3390/bs13010003>
- Malti, T. (2016). Toward an integrated clinical-developmental model of guilt. *Developmental Review*, 39, 16–36. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2015.11.001>
- Mascolo, M. F., & Fischer, K. W. (2007). The co-development of self-awareness and self-evaluative emotions across the toddler years. In C. A. Brownell & C. B. Kopp (Eds.), *Transitions in early socioemotional development: The toddler years* (pp. 66–99). Guilford Press.

- Saarni, C., Campos, J. J., Camras, L. A., & Witherington, D. (2006). Emotional development: Action, communication, and understanding. In N. Eisenberg (Ed.), *Handbook of child psychology: Vol. 3. Social, emotional, and personality development* (6th ed., pp. 226–299). Wiley.
- Salvucci, S., Walter, E., Conley, V., Fink, S., & Saba, M. (1997). *Measurement error studies at the National Center for Education Statistics* (NCES 97-464). U.S. Department of Education.
- Söylemez, S., Koyuncu, M., & Amado, S. (2018). Evaluation of shame and guilt emotions in the scope of cognitive psychology. *Studies in Psychology*, 38(3), 259–288. <https://doi.org/10.26650/sp2018-0021>
- Stoica, A. M., & Roco, M. (2013). The role of emotional intelligence in kindergarten children's development. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 78, 150–154. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.04.269>
- Tangney, J. P. (2001). Constructive and destructive aspects of shame and guilt. In A. C. Bohart & D. J. Stipek (Eds.), *Constructive & destructive behavior: Implications for family, school, and society* (pp. 127–145). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/10433-006>
- Tangney, J. P., & Dearing, R. L. (2002). *Shame and guilt*. Guilford Press.
- Tangney, J. P., & Dearing, R. L. (2003). *Shame and guilt*. Guilford Press.
- Tangney, J. P., Stuewig, J., & Mashek, D. J. (2007). Moral emotions and moral behavior. *Annual Review of Psychology*, 58, 345–372. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.56.091103.070145>
- Tangney, J. P., Wagner, P., Fletcher, C., & Gramzow, R. (1992). Shamed into anger? The relation of shame and guilt to anger and self-reported aggression. *Journal of Personality and Social Psychology*, 62(4), 669–675. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.62.4.669>
- Tracy, J. L., & Robins, R. W. (2007). The psychological structure of pride: A tale of two facets. *Journal of Personality and Social Psychology*, 92(3), 506–525. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.92.3.506>
- Tracy, J. L., & Robins, R. W. (2007). The prototypical pride expression: Development of a nonverbal behavior coding system. *Emotion*, 7(4), 789–801. <https://doi.org/10.1037/1528-3542.7.4.789>
- Tracy, J. L., Robins, R. W., & Lagattuta, K. H. (2005). Can children recognize pride? *Emotion*, 5(3), 251–257. <https://doi.org/10.1037/1528-3542.5.3.251>
- Yang, M. L., Yang, C. C., & Chiou, W. B. (2010). When guilt leads to other-orientation and shame leads to egocentric self-focus: Effects of differential priming of negative affects on perspective taking. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 38(5), 605–614. <https://doi.org/10.2224/sbp.2010.38.5.605>

Ekler

EK 1. Ahlaki Duygular Ölçeği

Her bir ifade için sizden duygunun gösterilme biçiminin sıklığı ile ilgili 'hiç, nadiren, sıklıkla' gibi seçeneklerden birini seçmeniz istenmektedir.

Örneğin; çocuğunuz duygusunu maddeki ifadede yer aldığı şekilde SIKLIKLA gösteriyorsa sıklıkla yazan kutucuğu işaretleyiniz, eğer NADİREN gösteriyorsa nadiren yazan kutucuğu işaretleyiniz, eğer HİÇ göstermiyorsa lütfen hiç yazan kutucuğu işaretleyiniz. Lütfen yanıtlarınızı büyük bir titizlikle ve çocuğunuzun son 2 aylık davranışlarını göz önüne alarak yapınız.

1.Çocuğum yanlış bir davranışta bulunduğu zaman, saklanır.	Hiç	Nadiren	Sıklıkla
2.Çocuğum dikkate değer bir şey yaptığında, yaptığını göstermek için yanıma gelir.	Hiç	Nadiren	Sıklıkla
3.Çocuğum yapmasına izin verilmeyen bir şeyi yaptığında, bunu düzeltmek için özür dilemek gibi davranışlarda bulunur.	Hiç	Nadiren	Sıklıkla
4.Çocuğum yanlış bir davranışta bulunduğu zaman, benimle göz teması kurmaz.	Hiç	Nadiren	Sıklıkla
5.Çocuğum pişman olduğunu gösterir.	Hiç	Nadiren	Sıklıkla
6.Çocuğum zor bir işi başardığı zaman, benimle göz teması kurar.	Hiç	Nadiren	Sıklıkla
7.Çocuğum yapmasına izin verilmeyen bir şeyi yaptığı zaman, bulunduğu ortamdan hızla uzaklaşır.	Hiç	Nadiren	Sıklıkla
8.Çocuğum övgü aldığı zaman, gülümser.	Hiç	Nadiren	Sıklıkla
9.Çocuğum başkasının bir eşyasını kırdığı zaman, eşyayı tamir etmeye çalışır.	Hiç	Nadiren	Sıklıkla
10.Çocuğum iyi birisi olmaya çalışır.	Hiç	Nadiren	Sıklıkla
11.Çocuğum zor bir şeyi başardığı zaman, yanına gidip ona bakmamı ister.	Hiç	Nadiren	Sıklıkla
12.Çocuğum bir eşyayı kırdığı zaman, onu benden saklamaya çalışır.	Hiç	Nadiren	Sıklıkla
13.Çocuğum kazara birinin canını acıttığı zaman, ağlar.	Hiç	Nadiren	Sıklıkla
14.Çocuğum bir şeyi dökmek gibi yanlış bir iş yaptığında, bezle silmek gibi hatasını düzeltecek davranışlarda bulunur.	Hiç	Nadiren	Sıklıkla
15.Çocuğum, olumlu sözler duymaktan hoşlanır.	Hiç	Nadiren	Sıklıkla
16.Çocuğum yapmasına izin verilmeyen bir şeyi yaptığı zaman, ona kızdığımda, tepki vermez.	Hiç	Nadiren	Sıklıkla
17.Çocuğum iyi bir davranışta bulunduğu zaman, kendisi hakkında olumlu sözler söyler.	Hiç	Nadiren	Sıklıkla